

QO‘QON XONLIGIDA OTLAR SAVDOSI MASALALARI

Ibrohimov Nozimjon Ixtiyorovich

BuxDPI Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti tyutori

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Qo‘qon xonligida yetishtirilgan zotli otlar va yuk tashuvchi otlarning narx-navosi va dunyo bozorida tutgan o‘rni va ahamiyati haqida ma‘lumotlar keltirilgan. Bundan tashqari xalqaro savdo-sotiqda otlardan foydalanishning ahamiyatli jihatlari ham manbalar asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘z: zotli ot, pud, karvon, tuya, tuktachoy, oqquyruq, funt, sartar, arg‘umoq, teri, xurjun, ipak, bo‘z.

Аннотация: В данной статье представлена информация о цене породистых лошадей и упряжных лошадей, разводимых в Коканском ханстве, а также их месте и значении на мировом рынке. Кроме того, на основе источников также анализируются важные аспекты использования лошадей в международной торговле.

Ключевые слова: чистокровная лошадь, pud, караван, верблюд, туктахой, белый хвост, фунт, сартар, пурпур, шкура, хурджун, шелк, серый,

Abstract: this article presents information about the price and importance of thoroughbred horses and packhorses bred in the Kokand Khanate and their role and importance in the world market. In addition, significant aspects of the use of horses in international trade have also been analyzed on the basis of sources.

Keyword: purebred horse, pud, caravan, camel, tuktachoy, Swan, pound, sartar, Argan, leather, khurjun, silk, bow.

Zotli otlar Qo‘qon xonligida serdaromad soha bo‘lganligi bilan ajralib turadi. Bu yerda ot yetishtirish uzoq tarixga borib taqaladi va ayni shu otlar masalasida Davan va Xitoy davrlari o‘rtasida urush harakatlari ham bo‘lib o‘tganligiga tarix guvoh. Qo‘qon xonligida yetishtirilgan otlar nafaqat O‘rta Osiyoda, balki butun dunyoda yuqori baholangan. Qo‘qon xonligidan Buxoro bozorlariga yuk tashuvchi va zotli otlar ham olib borilgan. XIX asr 60-yillarida 35 pud yuk tashuvchi va 13-14 pud yukni ko‘tara oladigan Qo‘qon otlari Buxoro bozorlarida 5 tillodan 15 tillogacha sotilgan¹.

¹ Мадрахимов, Зоҳ,ид Кукон хонлишда савдо муносабатлари тарихи: монография / 3. Мадрахимов. -Тошкент:

XIX asr 30-yillarida Xitoydan Yorkent, Qo‘qon orqali “tuktachoy” (gisht choy) va “oqquyruk” (kuk choy) navli choylar ot terisidan tayyorlangan xurjunlarda Buxoro bozorlariga 200 ming funt miqdorida keltirilgan. Ot terisidan tayyorlangan xurjunlarda keltirilgan xitoy choyi asl ta‘mini saklab qolishi va sifati buyicha dengiz orqali keltirilgan choylardan ajralib turgan. 1862-yil G‘arbiy Xitoyda Sharqiy Turkiston musulmonlari Xitoy hukumatiga qarshi qo‘zg‘olon ko‘targuniga qadar, Xitoy choyi Yanszi daryosi buyidagi plantatsiyalardan Yorkent va Qashqarga va u yerdan Qo‘qon orqali Buxoroga keltirilgan¹.

Qo‘qon xonligida yuqori baxolangan mashxur turkman va Mashhad gilamlari Buxoro xonligi orqali keltirilgan. Ma‘lumotlarga qaraganda, Buxoro yaqinidagi G‘ijduvon shahrida O‘rta Osiyodagi eng yirik chorva bozori bo‘lib, bu bozorga butun dunyoga mashhur turkman otlari xam olib kelingan va bu otlar qo‘qonlik savdogarlar tomonidan ko‘plab xarid qilingan². Qo‘qondan Qashqarga otlarda olib borilgan. Buxorolik savdogarlar bu yo‘l orqali Tibetgacha borgan³. Xivadan Qo‘qon xonligiga oz miqdorda Xiva choponlari, bo‘z, po‘stin, ot, tuya, ho‘kiz terilari, yarim ipak mato, gilam, arg‘umok otlar va Mashhad orqali keltirilgan ingliz chiti olib ketilgan⁴.

CH.Valixonov manjurlar elchilari 1762-yilda qozoqlarning O‘rta juz xoni Abdumambet va Sulton Ablayxon(1711 – 1781)ga 150 imperator istagini bildirib, bahorda Turkiston va Samarqandga harbiy yurish qilmoqchi ekanligini aytganini qayd etgan. Buning uchun ular odamlar, otlar, ho‘kizlar va qo‘ylar ajratishini talab qilgan⁵. Qo‘qondan Qashqarga har yili 1000 – 2000 tuyaga mollar ortilgan karvon kelgan bo‘lsa, bunga javoban shunday hajmdagi karvon Qo‘qonga kelgan. Bu savdo karvonlarida tuya, ot, eshak transport vosita vazifasini bajargan. Eshaklarga ko‘proq karvonboshi mingan. Terak dovoni yo‘li ko‘proq shag‘alli yo‘l bo‘lganligi uchun tuyalar yoki otlarning oyog‘iga matodan yo teridan paypoq kiygizilgan. Natijada tuya yoki otlarning oyog‘i lat emagan. Otlar bu yo‘ldan tez o‘tishga moslashgan, ammo ular ham mashaqqatli tog‘ yo‘lida halok bo‘lgan. CH.CH.Valixonovning yozishicha, «yo‘l azobi tufayli har kuni ikkita hayvon o‘lgan»⁶. Bu ma‘lumotlarni XIX asr o‘rtalarida Rossiya imperiyasining Qashqardagi konsuli bo‘lgan A.Kuropatkinning ma‘lumotlari ham tasdiqlaydi. Uning yozishicha, «ba‘zan qor ko‘p yog‘ardi, ammo harakat to‘xtab qolishi mumkin emas edi. Bu holatda karvonlarga sartarlar yordamga keladi. Qirg‘izlar o‘z qo‘toslari yordamida savdogarlarning yuklarini tashib berishar va otlarga yo‘l

«Yangi nashr», 2014. - 176 б.

¹ Туркестанский сборник. Том 26. - С. 101.

² ЎзР МДА, И. 1-фонд, 20-руйхат, 2940-иш, 66- варақнинг орқаси

³ Мейендорф Е. К. Путешествие из Оренбурга в Бухару. - Москва, 1975. - С. 1 2 8 - 130.

⁴ Записки о Бухарском ханстве... — С. 81.

⁵ Валиханов Ч.Ч. Соб. соч. В 5 томах. Т.1. – Алма-Ата, 1987. – С.11

⁶ Қўлдашев, Шерали. Қўқон хонлиги ва Шарқий Туркистон: сиёсий, иқтисодий ва маданий алоқалар [Матн] /нашрга тайёрловчи Шерали Қўлдашев. – Тошкент: Akademnashr, 2021. – 256 б.

ochish uchun qorlarni kurashar edi». Oʻrta Osiyo savdogarlari Rossiya shaharlariga boruvchi uzok karvon yullarida qozoq tuyalari va qisman otlaridan foydalangan. Qozoqlar tuya va otlarini savdogarlarga ijaraga berganlar va oʻzlari xam yuk eltuvchi va yoʻl boshlovchi vazifasida faoliyat olib borganlar.¹

Xazinaga tushadigan daromad keskin kamayib ketganidan soʻng 1874-yil 10-iyunda Xudoyorxon qoʻshimcha soliq turlarini joriy qilgan. Unga koʻra, chorva bozorlarida sotilayotgan qoramol va ot uchun bir tanga, tuya uchun ikki tanga, qoʻy uchun yarim tanga, avvallari foydalanish tekin boʻlgan qamish yoki shox-shabbaning bir aravasidan shaxar darvozasi oldida yarim tanga, bozordagi bir oʻrin uchun bir tangadan soliq olingan². Xorazm savdogarlari Hindistonga yuk olib borayotganda Amudaryo orqali kemalarda mollarni Termizgacha, undan soʻng esa ot-tuya karvonlari yordamida Balx, Qobul, Gʻazna, Lahor shaharlaridan oʻtib, Dehliga etkazib kelganlar. Xorazmdan Hindiston bozorlariga koʻproq yilqi otlar, qalayi, mis, oltin, kumush buyumlar olib kelingan³.

Yuqoridagi manbalardan kelib chiqadigan boʻlsak, jamiyat hayotida muhimlik jihatidan otlarning oʻrni va ahamiyati juda yuqori boʻlganligini tahlil qilishimiz mumkin. Chunki otlar eng asosiy transport vositasi sifatida qoʻllanilgan, Bundan tashqari qoʻshinda ham eng asosiy oʻrinda turgan chopqir otlarni qoʻshni davlatlar rahbarlari ham oʻz qoʻshinlarida koʻrishni istaganliklari sababli ayni Qoʻqon otlarining xaridorgirligini oshirgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. Мадрахимов, Зоҳид Кукон хонлишда савдо муносабатлари тарихи: монография / 3. Мадрахимов. -Тошкент: «Yangi nashr», 2014. - 176 б.
2. Туркестанский сборник. Том 26. - С. 101.
3. ЎзР МДА, И. 1-фонд, 20-руйхат, 2940-иш, 66- варақнинг орқаси
4. Мейендорф Е. К. Путешествие из Оренбурга в Бухару. - Москва, 1975. - С. 128 - 130.
5. Записки о Бухарском ханстве... — С. 81.
6. Валиханов Ч.Ч. Соб. соч. В 5 томах. Т.1. – Алма-Ата, 1987. – С.11
7. Қўлдашев, Шерали. Қўқон хонлиги ва Шарқий Туркистон: сиёсий, иқтисодий ва маданий алоқалар [Матн] /нашрга тайёрловчи Шерали Қўлдашев. – Тошкент:

¹ Гейнс А. К. Управление Ташкентом при Кокандском владычестве... — С. 376, 518

² Мадрахимов, Зоҳид Кукон хонлишда савдо муносабатлари тарихи: монография / 3. Мадрахимов. - Тошкент: «Yangi nashr», 2014. - 176 б.

³ Қудрат Машарипов. Хоразмнинг Ўрта Шарқ ва Европа давлатлари савдо марказлари билан тарихий алоқалари (X-XV асрлар). Монография. Масъул муҳаррир У.Абдуллаев. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Урганч Давлат университети. Урганч, УрДУ ноширлик бўлими, 2016 йил. -78 бет.132 бет.

Akademnashr, 2021. – 256 б.

8. Гейнс А. К. Управление Ташкентом при Кокандском владычестве... — С. 376, 518

9. Мадрахимов, Зоҳид Кукон хонлигида савдо муносабатлари тарихи: монография / З. Мадрахимов. -Тошкент: «Yangi nashr», 2014. - 176 б.

10. Қудрат Машарипов. Хоразмнинг Ўрта Шарқ ва Европа давлатлари савдо марказлари билан тарихий алоқалари (X-XV асрлар). Монография. Масъул муҳаррир У.Абдуллаев. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Урганч Давлат университети. Урганч, УрДУ ноширлик бўлими, 2016 йил. -78 бет.132 бет.

11. S.N.Kenjaye, K.M. Zayniev. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida //- Science and Education, 2022 AmirRelated articles All 2 versions

12. Amir Temur va temuriylar davrida Buxoro shahri taraqqiyotiga oid

13. TURKISTONDA YANGI USUL MAKTABLARINING FAOLIYATI (XIX ASR OXIRI-XX ASR BOSH LARI)

14. THE PROBLEM OF MALNUTRITION AMONG YOUNG CHILDREN ON THE AFRICAN CONTINENT AND THE RELATIONSHIP BETWEEN VARIOUS INFECTIOUS DISEASES IN THE REGION

15. OA Temuriylar davrida Buxoro shahri taraqqiyoti

16. Socio-Economic Life During the Reign of Amir Temur and the Timurids (In the Example of the City of Bukhara)

17. YANGI USUL MAKTABLARIDA DINIY VA DUNYOVIY FANLARNING O‘QITILISHI (IS‘HOQXON IBRAT VA MUNAVVARQORI TASHKIL ETGAN MAKTABLAR MISOLIDA)

18. . QADIMGI YUNONISTONDA YOZUVNING PAYDO BO‘LISHI

19. O ‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BIR PALATALI PARLAMENTDAN IKKI PALATALI PARLAMENTNI SHAKLLANISHIDAN KO ‘ZLANGAN MAQSAD

20. THE IMPORTANCE OF “HEAVENLY HORSES” IN RELATIONS BETWEEN THE STATES OF DAVAN AND CHINA

21. BUYUK IPAK YO ‘LI BO ‘YIDA JOYLASHGAN KARVONSAROYLAR VA SARDOBALAR TARIXIGA NAZAR

22. ZARAFSHON DARYOSI BO‘YIDA DASTLABGI ARXEOLOGIK TADQIQOTLAR (BUXORO VOHASI MISOLIDA)

23. QUYI ZARAFSHON HAVZASIDA ARXEOLOGIK TADQIQOTLAR TARIXCHILAR NIGOHIDA